

Vor ældste Rigslov.

Af

L. Holberg.

Saa tiltalende det end er for mig at vexle Ord med en Modstander som Hr. Professor Dr. juris H. Matzen og saa vigtige jeg end anser begge de af ham omhandlede Spørgsmaal¹⁾: om der existerer en af Kong Valdemar Seier i Aaret 1241 udstedt Forordning, og om dette er, hvad senere Lovbud kalde Leges Waldemari — for at være, saa maa jeg dog paa dette Sted lade det sidste Spørgsmaal ligge og kun saa kort som muligt søge at imødegaa Prof. Matzens Indvendinger imod, at vi have bevaret en i Aaret 1241 udstedt Rigslov. Ikke alene Hensynet til, at jeg føler mig som Gjæst hos et Tidsskrift, hvis Opgaver væsentlig ligge paa andre Omraader, paabyder denne Begrænsning, men ogsaa den Omstændighed, at Spørgsmaalet om, hvad der i senere Haandfæstninger menes med Leges Waldemari, aabenbart helst maa besvares samtidig med, at disse Haandfæstninger i det Hele undersøges og fortolkes. Der vil i det af mig paabegyndte Skrift „Konge og Danehof“ blive rig

¹⁾ Sml. ovenfor S. 1 flg.

Anledning og bedre Plads til at komme ind paa en fornyet Overveielse af det store Spørgsmaal om Leges Waldemari.

Professor Matzens Opposition imod den af mig fremsatte Hypothese: at den Forordning, der hidtil er bleven kaldt Kong Abels Lov, i Virkeligheden stammer fra Kong Valdemar Seier og er udstedt samtidig med og i nøie Forbindelse med den jydsk Lovbog — har bevæget sig i forskjellige Baner. I sit i 1889 udgivne Skrift „Danske Kongers Haandfæstninger“ var min ærede Modstander kommen til det Resultat, at den omstridte Forordning aldrig havde haft nogen Gyldighed, at den hverken stammede fra Valdemar Seier eller fra Abel eller overhovedet fra nogen Konge, fordi den nemlig aabenbart kun var „et Udkast i en Flerhed af Bearbejdelser“. Efterat jeg imidlertid i 1891 havde undersøgt, hvilket Forhold der bestod mellem de Haandskrifter, hvori Loven er kommen til os, og paa Basis heraf havde søgt at paavise, at Prof. Matzens Anskuelse om Loven neppe var begrundet¹⁾, synes det som om Forf. har følt sig overbevist herved, thi Udkast-Theorien berøres aldeles ikke i hans nye Afhandling, hvorimod det tværtimod, og det endog med megen Kraft, hævdes, at Forordningen er en virkelig Lov, der hidrører fra Kong Abel. Fremdeles synes Forf. nu ganske enig med mig i, at den Udgave af Frd., der findes trykt i Geheimeark. Aarsberetn. V. S. 9 efter Hskr. Nr. 1311 d i Ny kgl. Saml., skreven 1416, er den, der kommer Originalen nærmest, ja vistnok er en temmelig nøiagtig Gjengivelse af denne, og at de 3 andre Recensioner af Loven (2 paa Latin i Arn. Magn.

¹⁾ „Dansk og fremmed Ret.“ Kbhvn. 1891.

Hskr. Nr. 12, 8vo, 1 paa Dansk i den Stockholmske Codex C. 41) ere mere eller mindre glosserede og omarbejdede Udgaver, bestemte til Brug i senere Tider. Der er altsaa nu Enighed mellem Prof. Matzen og mig om, at den nævnte Lov er vor ældste helt bevarede Rigslov, og Diskussionen mellem min ærede Modstander og mig indskrænker sig altsaa til det forholdsvis simple Spørgsmaal: Er denne Rigslov udstedt i Aaret 1241 eller under Kong Abels Regjering?

Hverken Prof. Matzens Hypothese om Lovens Herkomst eller min er ny. Allerede Kofod Ancher har nemlig, som jeg forlængst har gjort opmærksom paa¹⁾, henført Loven til Kong Valdemar Seiers Tid, ganske vist kun som en af flere Muligheder, og i Forordet til Geheimeark. Aarsberetn. V. henføres Frd. til Kong Abels Tid; det præciseres endog i Overskriften, at her foreligger *Constitutio Abeli regis, 1251 mense Martio exeunte data*. Prof. Matzen berører i sin Afhandling ikke, om han ogsaa holder paa denne bestemte Tid som Lovens Fødselsdag, og vi maa følgelig gaa ud fra, at han tænker sig Loven udstedt en Gang i Løbet af de 2 Aar, hvori Abel regjerede.

Forordningen indeholder 3 Artikler, der lettest kunne lede os paa Spor efter, hvornaar den er udstedt, nemlig Artl. 1, 7 og 14, og Prof. Matzen omtaler da ogsaa kun

---

¹⁾ „Kong Valdemars Lov.“ Kbhvn. 1886. S. 51. — En af de Skrivere, der sidst i det 15. Aarh. sammenskrev Biskop Knuds Apparat til Jydske Lov, har, idet han gjengav Texten til den heromhandlede Frd., antydnet, at den skrev sig fra Valdemar Seier, thi han afskrev først Kong Valdemars Frd. for Fyen af 1228 og i umiddelbar Sammenhæng med denne Forordningen, medens han som Overskrift over begge Love satte *Constitutiones Waldemari*, se Arn. Magn. Hskr. 12, 8vo, S. 362.

disse Artikler. De to sidstnævnte Regler faa hos min ærede Modstander en noget ilde Omtale, idet de nemlig betegnes som „ubrugelige fra et almindeligt Lovgivnings-synspunkt“ og som manglende bestemte Lovregler. Jeg haaber imidlertid at kunne paavise, at begge Artikler fortjene et bedre Skudsmaal, naar de blot ikke skulle tvinges ind i en Lov fra Abels Tid, thi der gjøre de ganske vist en daarlig Figur.

Paa Forhaand synes det klart, at en Bestemmelse som Art. 7¹⁾, der lyder paa:

„Lovbogen skal gives og overholdes, og hvem, der handler mod den, skal straffes af Herre Kongen“, snarere maa henhøre til Aar 1241, da Kong Valdemar paa et Danehof i Marts Maaned gav den jyske Lovbog, end til Kong Abels Tid, thi han vides aldrig at have givet nogen Lovbog. Alligevel mener Prof. Matzen, at liber legalis ikke behøver at betegne den jyske Lovbog, thi denne kaldes Kong Valdemars Lovbog, undtagen paa Steder, „hvor Sammenhængen gjør Tilføielsen overflødig“, men dette er ikke Tilfældet her, og den liber legalis, som her siges at skulle gives, maa antages at være en Rigslov. Herved er nu imidlertid overset, at Forordningen paa det Nøieste er knyttet til den jyske Lovbog, den findes kun i Forbindelse med denne Lovbog, aldrig

---

¹⁾ „Detur et conseruetur liber legalis et qui contra ipsum fecerit, a domino rege puniatur.“ Udgaven i Arn. Magn. Hskr. 12, 8vo, S. 321 flg. har (øverst S. 322): Det(ur) et (con)seruat(ur) legal(is) liber. ikke, som jeg, vildledt af en uheldig Note i Geheimerarkivets Udg., anf. St. S. 10, har anført: Conseruator legalis liber, se Dansk og fremmed Ret S. 171 Noten. Vi have altsaa to Hskr. af Loven, der indeholde Art. 7, og to, der udelade denne Artikel, se iøvrigt om dette Forhold mit anf. Skrift.

selvstændig¹⁾, og naar en Lov, der er indført i selve den jydsk Lovbog, taler om liber legalis, skulde jeg formene, at Sammenhængen gjør Tilføielsen af, hvad det er for en Lovbog, der menes, overflødig. Hertil kommer det Faktum, at J. L. kunde kaldes og blev kaldt Lovbogen slet og ret uden Fare for Misforstaaelse, fordi nemlig de sjællandske og skaanske Retssamlinger i officielle Aktstykker aldrig kaldtes Lovbøger uden videre Tilføielse, men Love (logh, leges, jura)²⁾. I hele Riget fandtes der kun een Lovbog, den jydsk, og det er da ogsaa denne, der sigtes til, f. Ex. i Haandfæstningen af 29. Juli 1282 Art. 2 og 14 lige saa vel som i Art. 5.

Men Prof. Matzen har en anden Indvending imod, at liber legalis kan være den jydsk Lovbog, thi den ovennævnte Artikels Slutningsord: „qui contra ipsum fecerit, a domino rege puniatur“, udelukker, at der kan være tænkt paa J. L. Det nytter efter hans Anskuelse ikke, at jeg forklarer dette som indeholdende „den Straffetruddsel mod dem, der ikke ville lyde Loven, der ellers synes at savnes i Lovbogen“, thi J. L. savner jo ikke Straffebestemmelser i sine enkelte Artikler mod dem, der handle i Strid med Loven; men hvordan skulde saa en saadan almindelig Tilføielse som denne virke? Hertil er at svare, at man kan handle mod en ny Lov ikke blot ved at overtræde enkelte bestemte Regler i denne, men paa en langt værre Maade ved slet ikke at anerkjende denne nye Lov, ved kun at ville respektere

¹⁾ De to Afskrifter af Loven, der findes i Arn. Magn. Hskr. 12, 8vo, ere, som hele Haandskriftets øvrige Indhold, afskrevne af gamle jydsk Lovbøger. Se Bemærkningerne S. 247, 335 og 379.

²⁾ For Sjællands Vedkommende sj. Frd. 1284 § 16, for Skaanes Frd. 28. Juni 1340 § 1 og 4.

de gamle Love, som den nye Lov skal afløse. Det er bl. A. dette Forhold, Kong Valdemar har for Øie, naar han i Fortalen til sin nye jydsk Lovbog lod sætte følgende Ord: „Ingen Mand skal dømme mod den Lov, som Kongen giver og alt Land tager ved; men efter den Lov skal Landet dømmes og rettes“. Danehoffet var i 1241 af samme Mening; idet det gav sit Samtykke til, at Lovbogen, som Kong Valdemar havde „ladet skrive“, gaves og sattes i Krafft, og erklærede, at den skulde overholdes, gav det tillige en Regel om, af hvem og hvorledes de, der ikke vilde overholde Loven, skulde straffes.

Jeg henstiller, hvad der er rimeligst: Prof. Matzens Theori, hvorefter ovennævnte Artikel skal handle om en Rigs-Lovbog, der henføres til Kong Abels Tid, og som Ingen nogensinde har hørt Tale om, eller min Forklaring, hvorefter Lovbogen er Kong Valdemars, den eneste, der andetsteds uden videre kaldes liber legalis eller Lovbogen, og den eneste Lovbog, som nogen dansk Konge i Middelalderen overhovedet har givet.

Dernæst have vi Lovens Art. 14:

„Dominus rex provideat regnum in posterum.“

For at faa Artiklen til at passe ind i en Lov fra Kong Abels Tid, maa Prof. Matzen forstaa den som om den med et polemisk mod Fortiden rettet Blik indskjærpede enhver fremtidig regjerende Konge den Pligt at drage Omsorg for Riget istedetfor at tilsidesætte dets Tarv f. Ex. ved at adsplitte det til Bedste for yngre Kongebørn. Men er det virkelig tænkeligt, at man i den foreliggende Lov, der ellers helt igjennem indeholder bestemte, fast og skarpt udtalte Lovregler, hvor Danehoffets Villie er formuleret af en lærd Jurist — er det

tænkeligt eller rimeligt, at vi her kunne møde en Bestemmelse, som alene indeholder en moralsk Formaning til Kongen, der, saaledes som den foreligger, er den reneste Frase? Vilde det ikke være mærkeligt at finde en Lov, der tilraaber enhver Konge: Behag at passe paa Riget?

Lad os imidlertid se nærmere paa Bestemmelsen, thi der er ikke Enighed om Oversættelsen. Denne maa imidlertid ordret være:

„Herre Kongen skal fremtidig varetage Regjeringen.“

Det, der kan være Tvivl om, er for det Første Ordet „preuideo“, men da dette Ord i Middelalderen udtrykte det, der paa Tydsk kaldes vorsehen, versehen, bestellen¹⁾, har Lovkoncipisten her vistnok havt det danske Ord „forse“ for Øie, der forekommer i det 13. Aarh.s danske Lovsprog, se Haderslev Byret Art. 13, hvor det hedder, at Raadmændene under visse Forhold skulle tage de Faderløses Gods og gemme det, til de Umyndige komme til deres Lavalder, og „forse them there torff theraf“. At forse Noget er at sørge for det, tage det i sin Varetægt eller desl.²⁾. Dernæst er der Udtrykket „in posterum“, hvilket jeg mener betyder fra idag af, medens Prof. Matzen nok vil indrømme, at Ordet kan have denne Betydning (se Frd. 1304 Art. 6), men mener, at det ogsaa kan betyde „i en (ubestemt) Fremtid“; der henvises til Hf. 24. Mai 1360 Art. 1, men for nu ikke at tale om, at denne Regel virkelig ogsaa gaar ud paa at fastsætte Noget, der gjælder „fra idag af“, saa maa man af to Betydninger, som et Ord kan

¹⁾ Dieffenbach, Gloss. Latino-Germ. mediæ et infim. ætatis.

²⁾ Kalkar, Ordbog over det gl. danske Sprog. Der anføres her et Exempel, der gaar ud paa, at Høvdinger skulle „forse Landet“.

have, vælge den, der giver Lovbudet nogen Mening, men hvis ovennævnte Artikel skal oversættes saaledes: Kongen skal i en (ubestemt) Fremtid tage Vare paa Riget — saa forekommer det mig, at al god Mening forsvinder. Man kan derfor rolig gaa ud fra, at in posterum her, som overalt ellers i Lovbud, betyder fra idag af. Endelig er der Ordet „regnum“, som Forf. mener betyder Riget, medens jeg gjengiver det ved Regjering. At Ordet kan betyde Regjering, maa jeg bestemt hævde; „anno regni nostri“ er jo et velkjendt Udtryk i Dokumenter fra denne Tid; men iøvrigt er det ligegyldigt her, om Ordet tages i den ene eller den anden Betydning, thi at sørge for Riget, er vel dog enstydigt med at forestaa Regjeringen.

Forstaaet paa denne Maade, mener jeg, at ogsaa denne Bestemmelse faar sin gode Betydning ved at henføres til Marts Maaned 1241.

Vi vide, at Kong Valdemar kun i meget kort Tid overlevede Givelsen af den jyske Lovbog (og efter min Mening Udstedelsen af den Lov, vi her undersøge). Kongen, der i 1241 var 70 Aar gammel, døde Dagen før Skjærtorsdag, d. 27. Marts 1241¹⁾, og da det Danehof, paa hvilket J. L. blev givet, afholdtes i Marts Maaned (se Lovbogens Forord), er der Rimelighed for, at Hoffet er traadt sammen paa Midfaste Søndag (i 1241 d. 10. Marts), saaledes som vi vide, at det var Skik en halv Snes Aar senere. Kong Valdemar er altsaa formodentlig død 17 Dage efter Danehoffets Sammentræden og mulig kun nogle faa Dage efter dets Slutning, hvilket i ethvert Fald er sket med Paaskeugens Begyndelse. Kongen var,

¹⁾ Libri memor. Capit. Lund. Udg. af C. Weeke. S. 73.

da den jyske Lovbog og Forordningen gaves, en Mand, der i en høi Alder gik paa Gravens Rand, han var, som Prof. Matzen siger, i sit Livs sidste Dage, og det er rimeligt, at han ikke har været uforberedt paa at dø. Bevisligt er dette paa Grund af vore historiske Kildeskrifters Taushed om, hvorledes Kongen døde, ikke, men Ordene i Lunde Domkapitels Gavebog synes dog at antyde, at Kongen ikke er død pludselig, men fuldt forberedt paa at gaa bort¹⁾.

Jeg antager nu, at den ovennævnte Artikel i Forordningen indsætter Kong Valdemars Søn, Kong Erik, til at være Rigets „Forsyn“, til Regent. Naar der nemlig her nævnes dominus rex, kan der ikke være tænkt paa Kong Valdemar, men der maa være tænkt paa den anden dominus rex, der existerede i 1241, paa Kong Erik. Jeg mener, at Danehoffet har, efter Opfordring af Kong Valdemar, der følte Døden nærme sig, indsat Erik til Ene-Regent i Riget paa lignende Maade som Rigsdagen nutildags i visse Tilfælde kan overdrage Regjeringens Førelse til Thronfølgeren under Kongens Sygdom. Der var dog Forskjel paa Kong Eriks og en almindelig Thronfølgers Stilling. Kong Erik, der var kronet til Konge i Aaret 1232, var nemlig ikke blot herved bleven Thronfølger, men han var tillige bleven sin Faders Medregent. Ikke blot have vi et af Fyrst Vitzlav til Rygen d. 24. eller 25. Februar 1240 udstedt Brev (Reg. Dan. Nr. 796), hvori det hedder, at det er udstedt „rege Waldemaro et rege Erico monarchiam Dacie gubernantibus“, men der er endog bevaret Breve fra Kong Erik, udstedte i Faderens Levetid, der dateres i det og det Aar „af vor

¹⁾ Anf. St.: Sicque in bona confessione Christum confitens finem vite digne memorie commendavit.

Regjering*, se Kong Eriks Privilegium af 28. April 1239 for Klosteret i Næstved „anno regni nostri septimo“. Kong Erik regner sig altsaa for Medregent lige fra sin Kroning i Aaret 1232, og i Aaret 1241 var det følgelig ikke blot givet, at Erik var Thronfølger for det Tilfælde, at Kong Valdemar døde, men han havde allerede i 9 Aar været Faderens Medregent; hvor nær laa det da ikke at lade ham helt paa egen Haand fore Regjeringen, hvis Faderen følte sig for svag til længere at bære Regjeringens Byrde?

Men imod denne min Mening har Prof. Matzen flere Indvendinger. Hvorledes kan jeg for det Første faa dominus rex her i Artiklen til at være dominus rex Ericus? Skal Frd. henføres til Valdemar Seiers Tid, maa dominus rex være ham, paastaaes det; men dette leder ind paa en Undersøgelse af, hvad overhovedet Lovens Sprogbrug er, naar Kongen omtales.

Det er karakteristisk, at Forordningen, der bestaar af 23 Artikler, nævner dominus rex eller rex ikke mindre end 19 Gange, det er et Bevis paa, i hvor høi Grad Forordningens Opgave er at ordne Kongens Stilling. Paa disse 19 Steder, hvor Kongen nævnes, bruges 7 Gange dominus rex og 12 Gange rex alene. At nu rex ikke bruges om den nu regjerende Konge i en Frd., der ogsaa benytter dominus rex, er paa Forhaand klart og bestyrkes ved at undersøge Forordningen, men derimod kan man ikke omvendt slutte, at overalt hvor „dominus rex“ nævnes, tænkes der udelukkende paa en nu regjerende Konge; det fremgaar tværtimod klart f. Ex. af Art. 13 og 15, at baade dominus rex og rex bruges skiftevis i de samme Artikler blot for Afvexlings Skyld og i Tilfælde, hvor dominus rex er, lige saa vel som rex,

Betegnelsen for Kongemagtens Indehaver til enhver Tid, om der end tillige tænkes paa den nuregjerende Konge. Kun i Artikler, der efter deres Indhold ere Øiebliksbestemmelser, er det indlysende, at dominus rex har en bestemt Adresse; saaledes i Art. 1, hvori der nævnes Navnet paa en bestemt Prinds, og hvor der ved dominus rex aabenbart ogsaa er tænkt paa en bestemt Person, og her i Art. 14, der jo sikkert nok tager Sigte paa en bestemt Konge, hvem der meddeles Fuldmagt til at overtage Regjeringen. Paa begge disse Steder menes der efter min Anskuelse dominus rex Ericus. Der menes ham her i Art. 14, fordi der ikke kan staa dominus rex Waldemarus, og der menes ogsaa Erik i Art. 1, fordi der heller ikke her kan staa Valdemar, saaledes som dette nedenfor skal blive paavist. Paa Spørgsmaalet om, hvorfor da ikke Loven nævner Kong Eriks Navn, er Svaret, fordi dette var overflødigt, da jo Enhver vidste, hvem af de to domini reges der mentes.

Dette er nu imidlertid slet ikke Professor Matzens Hovedindvending imod min Forstaaelse af Art. 14, men min Theori skal føre til ganske forskrækkelige Konsekvenser; den fører til et Resultat, der ligefrem maa kaldes tragisk, og hvorved der beredes Valdemar Seiers Minde en trist Skjæbne — og alt dette Sørgelige og Triste fremkommer paa følgende Maade: Art. 7 i Forordningen viser, at Jydske Lov „endnu ikke var given, da Forordningen udkom; Art. 14 bestemmer, at Kong Erik fremtidig skal føre Regjeringen; men hvem har saa i Virkeligheden givet Jydske Lov? Aabenbart ikke Kong Valdemar, thi han var sat fra Regjeringen, inden Loven blev given.“ Derfor maa man forkaste en Fortolkning,

hvis uundgaaelige Konsekvens er, at J. L. ikke er given af Kong Valdemar.

Den her fremdragne Indvending kunde synes særdeles vægtig, men den bortfalder ganske, naar man lægger Mærke til, at det ingenlunde er rigtigt, at Art. 7 i Frd., saaledes som jeg forstaar denne, viser, at J. L. endnu ikke var given, da Frd. udkom. Art. 7 viser kun, at paa den Dag, da Danehoffet vedtog Art. 7 i Frd., var J. L. ikke given, og selv om man antog, at J. L. ikke var given, da hele Frd. var færdig og vedtagen af Danehoffet, kommer det Tragiske heller ikke frem. For at Frd. skulde have Gyldighed („udkomme“), maatte den nemlig naturligvis stadfæstes af Kongen, og hvis nu Kong Valdemar paa samme Dag, formodentlig henimod Paaske-tiden, har paa Danehoffet stadfæstet Bogen og Loven — hvor bliver saa den uundgaaelige Konsekvens: at J. L. ikke er given af Kong Valdemar, af? Først naar Kong Valdemar havde stadfæstet Forordningen, begyndte jo dens „in posterum“ i Art. 14 og dermed Kong Eriks Regjering. Det er med dette for Øie ikke let at se, hvorledes det kan siges, at Frd. efter min Fortolkning „er saa hensynsløs fuldstændig at sætte Kong Valdemar fra Magten til Fordel for Kong Erik“, eller hvorledes det kan paastaaes, at Kong Valdemar „i Følge Forordningen“ i det Høieste har „ladet skrive Bogen“, men ikke „givet Loven“; thi dette forudsætter fra min Side en Paastand om, at Frd. er et Diktamen af Danehoffet, der eo ipso, uden Stadfæstelse af Kongen var gyldigt og „udkom“ — Noget jeg naturligvis ikke har tænkt paa.

En vægtig Indvending imod, at Professor Matzens Opfattelse af Loven som given af Kong Abel er rigtig, kan hentes fra det Skudsmaal, som han efter sin Op-

fattelse maa give Artiklerne 7 og 14. Det er ikke nok med, at han maa erklære, at Artiklerne „ikke indeholde bestemte, klare og haandgribelige Lovregler“, og at de ere „ubrugelige fra et almindeligt Lovgivningssynspunkt“, han maa endog udtale, at de „aabenbart meget lidt eller rettere slet ikke passe ind i Sammenhængen og Tankegangen i hele Forordningen“. Forf. vil derfor helst have disse lidet tiltalende Artikler bort af Loven, og han gjør i den Anledning gjældende, at da preuideo i Art. 14 konstrueres med Akkusativ, medens den efterfølgende Art. 15 i næstfølgende Linie konstruerer det samme Ord med Dativ, saa taler dette for, at Art. 14 ingenlunde er nedskreven i Sammenhæng med den øvrige Text. Maaske der altsaa bag de anførte „Bestemmelser“ (Art. 7 gaar altsaa med i Kjøbet) skjuler sig Planer om Kongemagtens Udfoldelse o. s. v. Men dette Argument slaar ikke til, thi ganske afset fra, at middelalderlig Latin ikke taaler at maales med en Ciceroniansk Maalestok, er det jo klart, at naar det her i Art. 15 siges: *Nulli detur reszskot nisi regi uel regine venienti uel filiis eius. et quicumque mittitur ex parte domini regis, preuideat sibi exactor in euectione* — saa er sibi en Hensynsbetegnelse, og der er underforstaaet et egentlig Objekt, nemlig „Redskud“. *Euectio* har nemlig i det romerretlige Sprog, som Lovkoncipisten benytter, dels Betydningen af Statsbefordring, dels bruges det om den skriftlige Tilladelse til at benytte denne Slags Befordring. Efter hele Sammenhængen er det vistnok klart, at *Euectio* her er taget i den sidste Betydning, og den ovennævnte sidste Sætning i Artiklen maa følgelig gjengives saaledes, at *Exactor* skal sørge for (Redskud) til den, der sendes paa Kongens Vegne,

efter (Kongens) Pas¹⁾). Den gamle danske Oversættelse af Frd. underforstaar ogsaa Redskud som Objekt i den ovennævnte Sætning, men Evecio har Oversætteren ikke kunnet magte²⁾).

Jeg spørger atter: Hvilken Hypothese er den rimeligste, den, der ved at sætte Loven til Kong Abels Tid medfører, at Lovens to foran omhandlede Artikler maa stemples paa den Maade, som Prof. Matzen nødsages til, eller

- ¹⁾ Det har hidtil været min Anskuelse, at „in evectione“ maatte gjengives ved Befordring, uagtet dette ikke ret passer i Sammenhængen, og først ved at undersøge den senere Tids Lovgivning blev det mig klart, at evecio aabenbart er brugt i sin anden Betydning og betegner det, som i det 16. Aarh. og senere kaldtes „Pasbord“, Kongens skriftlige Ordre om Redskud til den, han sendte. Det indskjærpedes nemlig idelig, at Ingen maatte faa Redskud, med mindre han kunde fremvise Kongens eget Pasbord, se f. Ex. Aabne Breve af 15. Juni 1571, 3. Mai 1572 og 25. Aug. 1578 (Saml. af Forordninger udg. af V. A. Secher). Det sidstnævnte Brev gaar ud paa, at Borgerne i Viborg ikke skulle besvares med at flytte og føre Nogen, „medmindre han har vort Pasbord, eller vi (Kongen) komme i den Egn, da de skulle flytte os og vort Fadebur“. Som man ser nøiagtig samme Regler, som i den gamle heromhandlede Artikel.
- ²⁾ Artiklen giver Kongen, Dronningen og Kongebørn Ret til Redskud, naar de selv komme, men Redskudets Art og Omfang omtales, paa een Undtagelse nær, ikke; i saa Henseende henholder Art. sig til den bestaaende, sædvanmæssige Ret, og Redskud f. Ex. til Kongen omfatter følgelig al Kjørsel for Kongen, baade for ham, hans Følge og hans Fadebur. Kun een Begrænsning opstilles for alt Redskud: at Ingen maa føre Kjørehestene udover Herredsgrænsen. Det er denne sidste, for Alle og Enhver (aliquis) gjældende Regel, der i Hf. 29. Juli 1282 Art. 5 særlig indskjærpes for Fadeburskjørsels Vedkommende, hvor „abusiones contra leges“ altsaa maa have fundet Sted. Prof. Matzens Fortolkning af Art. 15 i Frd., hvorefter denne alene skulde angaa Personbefordring, er ikke rigtig, og „jumentum“ er ikke en Ridehest, men betyder i det romerretlige Sprog netop en Arbejdshest, en Kjørehest, se iøvrigt Konge og Danehof I. S. 102.

den, der ved at henføre Loven til 1241 faar klare og tydelige Lovregler i de to Artikler?

Jeg kommer nu til den Art. i Frd., der indeholder Professor Matzens eneste virkelige Argument for at henføre Loven til Kong Abel, nemlig til Art. 1:

„Dominus rex et dominus Cristoforus, dominus archiepiscopus et omnes episcopi et comites resignant omnes homines ab homagiis, quos ab aliquibus nauigiis dinoscuntur accepisse.“

„Herre Kongen og Hr. Kristoffer, Hr. Erkebispnen og alle Bisper og Grever skulle sige alle de Mænd af deres Tjeneste, som de kunne kjendes at have modtaget af noget Skipæn.“

Paa denne Artikel baseres det nedarvede Argument for at henføre Loven til Abels Tid, idet der jo staar „dominus rex et dominus Cristoforus“, og det maa naturligvis indrømmes, at dette paa Forhaand tager sig ud som et godt Bevis. Men neppe ser man lidt nærmere paa Artiklen under den Forudsætning, at den er given under Kong Abel, før der reiser sig betydelige Vanskeligheder.

Artiklen staar aabenbart i en vis Forbindelse med J. L. III. 8:

„Kongen maa tage sig Mænd over hele sit Rige, i hvilket Skipæn han vil, og Hertug i sit Hertugdømme, og andre Kongens Børn eller Frænder eller Grever tage ei Mænd udenfor deres egen Ret og deres Len, end Biskop skal ei tage Mænd udenfor hans Bispedømme.“

For imidlertid nøiere at sammenligne de to Artikler, er det nødvendigt ret at forstaa dem; men Artiklen i

J. L. er uheldigvis mangelfuld netop paa det for os her afgjørende Punkt, nemlig i Spørgsmaalet om Tagelse af Mænd af Skipæn. Der nævnes nok, at Kongen kan tage Mænd over hele Riget, i hvilket Skipæn han vil; men med Hensyn til Hertuger, Kongebørn, Grever og Bisper, altsaa med eet Ord Lensmændene, siges det kun, at de alene maa tage Mænd indenfor deres Len, men om Forholdet til Skipæn i Lenet tales der slet ikke. Professor Matzen mener nu nok, at man kan underforstaa Sætningen „i hvilket Skipæn han vil“, der kun siges om Kongen, ved alle Lensmændene, saaledes at disse indenfor deres Len maatte „mindske Skipæn“, haade deres egne og Andres, ligesaa galt de vilde; men jeg ser ikke, at Forf. anfører Andet herfor end, at det vilde være en sproglig Uformelighed at gjentage Reglen om Skipæn ved Lensmændene. Rigtigheden heraf kan jeg imidlertid ikke indrømme. Man kan med fuldkommen samme Føie, ja efter min Mening langt sikkrere, sige som jeg: J. L. har, forsaavidt angaar Lensmænd, ingen anden Skipæn-Regel end den, der kan sluttes modsætningsvis af J. L. III. 8, nemlig at da der ene tillægges Kongen en Ret til at tage Mænd af Skipæn, have Lensmænd overhovedet ingen Ret til at tage Mænd der¹).

---

¹) Det af mig tidligere citerede Privilegium for Bispen i Ribe af 1288 (Ribe Oldem. S. 24), der giver ham Lov til at tage Mænd ikke blot udenfor, men ogsaa indenfor sit Dioces, taler for Rigtigheden af min Fortolkning af J. L. III. 8. Da nemlig Bispen i Henhold til denne Art. har Ret til at tage Mænd indenfor sit Bispedømme, maa Meningens med dog ved Privilegiet at give ham særlig Tilladelse hertil formentlig være at give ham Frihed til at tage Mænd af Skipæn i Bispedømmet, hvilket han ellers ikke havde Ret til.

Da der saaledes, forsaavidt angaar Lensmænd, ikke lader sig anstille nogen sikker Sammenligning mellem Lovbogen og Frd., opfordres man til at sammenstille Reglerne angaaende Kongen i de to Love, thi her har J. L. jo en utvivlsom Bestemmelse. Resultatet heraf er, at der er uopløselig Strid mellem Lovbogen, der giver Kongen Ret til i hele Riget at tage Mænd af alle Skipæn, og Frd., der tvinger ham til at sige alle Mænd, som han har taget af Skipæn, af sin Tjeneste. Min ærede Modstander kunde saaledes synes at have Ret i, at Frd. ikke kan være udstedt samtidig ¹⁾ med Lovbogen, thi man kan jo dog ikke samtidig sige til Kongen (i J. L.): Du maa tage Mænd af alle Skipæn, og (i Frd.): Du skal skille Dig af med alle Mænd fra Skipæn.

Imidlertid maa det dog undersøges nærmere, om virkelig Frd. indeholder den Regel, at Kongen skal sige alle Mænd af sin Tjeneste, som han har modtaget fra noget Skipæn, thi at en saadan Regel vilde indeholde en høist mærkværdig, aldrig hverken forhen eller senere kjendt Bestemmelse, er en given Ting. At der paalægges umiddelbare Lensmænd Indskrænkninger i at tage Underlensmænd (Mænds Mænd), er saare naturligt og kjendes ogsaa i Udlandet, hvor man netop har Regler som Frd.s, der byde „Domini“ at afskedige Mænd, som de have taget imod Loven ²⁾; men at en regjerende Konge i

¹⁾ Prof. Matzens Bemærkning (S. 8) om, at jeg gaar ud fra, at Frd. er udkommen før J. L., beroer, som foran oplyst, paa en Feiltagelse.

²⁾ Frd. 30. Decbr. 1188 (Mon. Germ. Legg. II. 183) §§ 23 og 24 De filiis . . . rusticorum statuimus, ne cingulum militare aliquatenus assumant, et qui iam assumserunt, per iudicem provincie a militia pellantur; quod si dominus eorum in militia eum . . . retinere contenderit, ipse dominus in 10 libris . . . condemnatur. Reglen er optaget i den longobardiske Lensret V. 10.

noget Lovbud her eller i Udlandet skulde være stillet paa lige Fod med sine Lensmænd i Henseende til at tage Mænd eller afskedige dem, det er, saavidt jeg ved, uhørt. J. L.'s Regel, der stiller Kongen aldeles uindskrænket i Henseende til at tage Mænd, men begrænder Lensmændenes Ret, er der god Mening i; men at Lensmænd i denne Henseende stilles lige med Kongen, er saa lidt rimeligt, at der maa stærke Grunde til at antage, at noget saadant er fastsat. Hvis det virkelig staar i Frd., saa maa denne være udstedt under en Konge, hvis Stilling har været saa reduceret som neppe nogen anden dansk Konge, og saa maa den øvrige Del af Frd. nødvendigvis bære Vidnesbyrd om denne Kongens uheldige Stilling. Men dette er saa langt fra Tilfældet, at Kongen tværtimod ifølge Forordningens Regler indtager en hædret og betroet Stilling, se f. Reglerne om Kongebreve i Art. 13. Af Art. 16 ses det, at Loven f. Ex. med Hensyn til Bøndernes Arbejde gjør en bestemt Forskjel mellem Kongen og Milites; de Sidste maa i Saa- og Høsttiden ikke under nogen Omstændighed tvinge Nogen til at arbejde paa Befæstninger, men Kongen kan derimod gjøre dette „under paatrængende Nødvendighed“. Hvorledes passer nu denne Adskillelse, der her gjøres mellem Kongen og Milites -- selvfølgelig af Hensyn til, at Kongen skal sørge for Landets Forsvar —, til Art. 1 efter Prof. Matzens Forstaaelse? Aabenbart kun meget lidt.

Naar vi endelig spørge: Hvem vilde det være til Fordel for, om Art. 1 bød Kongen at sige Mænd, som han havde modtaget af Skipænen, af sin Tjeneste, maa der svares, at dette udelukkende var til Fordel for de andre Bønder i de Skipænen, Kongen havde taget Mænd

af, hvorimod Lensmænds Afsigelse af Mænd ikke blot var til Fordel for vedkommende Bønder, men i Virkeligheden til Fordel for Kongen og Riget, idet Frihed til at tage Underlensmænd bevislig formindskede Rigets Stridskraft ¹⁾. Men er nu Frd. saa bondevenlig i sine andre Bestemmelser, at en saadan Regel kan passe til dens hele Indhold? Det er sandt, at Frd. er vel stemt mod Bønderne, som den er det mod Vederlagsmænd og Kjøbmænd, men dog ingenlunde i den Grad som Art. 1 efter hin Forstaaelse tyder paa, thi den foran nævnte Art. 16 forbyder f. Ex. kun Milites at tvinge Bønderne til Arbeide paa Befæstninger i Saa- og Høsttiden og afskaffer slet ikke i Almindelighed Tvangsarbeide. Det hjælper ikke at forklare den overvældende Bondevenlighed, Art. 1 efter den her bekjæmpede Forstaaelse vilde indeholde, ved at henvise til, at Bønderne den Gang endnu vare en væbnet, kamplysten Magt i Staten. En Bestemmelse som den i Art. 16 røber, hvordan det paa Lovens Tid stod til med Bøndernes Modstandskraft overfor de fuldt rustede Milites. Og var Bøndernes Magt saa stor paa denne Tid, hvorfor blev da J. L. III. 8 ikke mere bondevenlig affattet, end den er?

Det forekommer mig altsaa, at hvis man forstaa dominus rex i Artiklen om Kong Abel, kommer Reglen i Strid med alle andre Regler om Forholdet mellem Rigets Konge og hans Lensmænd, og Bestemmelsen bliver uforenelig med selve Lovens eget øvrige Indhold. Der er derfor atter her Anledning til at prøve, om Artiklen kunde passe bedre i en Lov, der henførtes til

¹⁾ De Chicanerier mod Kongen, som de til Underlensmænd forvandlede Bønder gjorde sig skyldige i, ses f. Ex. af S. R. D. V. 599. VI. 293.

Aaret 1241, og som var udstedt samtidig med J. L.; det vil da vise sig, at hvis dette sker, forsvinde alle Vanskeligheder.

I Aaret 1241, da J. L. gaves, havde man jo nemlig en dominus rex, der ikke var Rigets første Konge, og som, ved Siden af at have Kongenavn og en vis Andel i Regjeringen, iøvrigt hidtil havde indtaget samme Stilling som de andre store Lensmænd i Riget. Antager man, at dominus rex er Kong Erik, er Art. 1 fuldkommen korrekt, set fra et lensretligt Synspunkt og sammenlignet med Lovens øvrige Indhold, saa handler den nemlig alene om Lensmænds Pligt til at sige Mænd af deres Tjeneste, ligesom J. L. alene har Grændser for Lensmænds Ret til at tage Mænd. Saa danner Frd.s Art. 1 et Supplement til J. L. III. 8, idet den efter min Mening tvinger de Lensmænd, der ikke faldt ind under J. L., til at indtage en lignende Stilling som Lensmænd under denne Lov. Frd. nævner nemlig foruden Kongen (efter min Anskuelse Erik) „dominus Christophorus“, og vi vide, at Hr. Kristoffer som Herre til Lolland og Falster faldt udenfor J. L.; det Samme er Tilfældet med Erkebisper, der selvfølgelig heller ikke nævnes i J. L., og vel er det, set med vore Øine, ikke korrekt, at der staar omnes episcopi et comites, medens der jo efter vor Fortolkning burde have staaet alle Bisper og Grever, der ikke hørte under J. L., men i 1241 kunde Ingen være i Uvished om, at Art. 1 kun angik Sjællands og Skaanes Retsomraader og følgelig kun alle Bisper og Grever der.

Men er det nu virkelig tilladeligt og muligt at forstaa dominus rex om Kong Erik, og har ikke Prof. Matzen Ret i, at naar en Lov uden videre nævner dominus rex,

saa maa der, hvis der er to Konger i Riget, menes Rigets første Konge, med mindre Navnet paa den anden Konge tilføies? Svaret herpaa er allerede givet ovenfor. En Undersøgelse af alle de Steder, hvor Frd. nævner dominus rex, viser, at dette Udtryk bruges afvexlende med rex om den til enhver Tid regjerende Konge, undtagen paa to Steder, hvor det maa have en bestemt Konge for Øie, nemlig i Art. 14 og her i Art. 1. Naar nu hverken Art. 14 eller Art. 1 kan faa god Mening, uden naar dominus rex forstaaes om Kong Erik, er det da saa urimeligt, at Frd. udelader Navnet paa dominus rex baade i Art. 1 og 14? Prof. Matzen lærer jo selv, at J. L. kaldes Lovbogen slet og ret, hvor Sammenhængen gjør det utvivlsomt, hvad der menes. I 1241 var det ganske overflødigt at tilføie Navnet Erik, thi Alle vidste, hvem dominus rex i Art. 1 og 14 var, og efter min Mening kan der end ikke den Dag idag være Tvivl derom.

Vi have bevaret et af Kong Erik endnu i hans Faders Levetid udstedt Brev (Ribe Oldem. S. 8) til Indbyggerne i Varde Syssel, hvori han lader dem vide, at han paa ingen Maade vil formindske Bispen af Ribes Skipæn. „Hvis derfor nogen Mand af Bispens Skipæn kom til os og svingagtig aflagde os Hyldning, idet han fortaug, at han hørte til Bispens Skipæn, ville vi, at sliig Hylding skal kasseres og holdes for ugjort.“ Dette Brev, der ikke er dateret, men som maa hidrøre fra de nærmeste Aar før Kong Valdemars Død (man pleier at nævne 1237), viser os Kong Erik sigende de Mænd af sin Tjeneste, som han har modtaget af et Skipæn, altsaa netop i den Situation, som Frd.s Art. 1 nævner, og det viser sig altsaa, at han før 1241 havde været stillet som de andre

Lensmænd overfor Mænd fra Skipæn, hvorfor det er fuldt forklarligt, at han nævnes jævnsides med dem i Art. 1, thi selv om han nu indsættes til Regent, maatte han jo dog gjøre godt, hvad han i Fortiden havde gjort galt.

Vi ere hidtil gaaede ud fra den Forudsætning, som Prof. Matzen har lagt til Grund for sin Argumentation, at det er Danehoffets Stemme, vi høre i Forordningen, men det er ikke urimeligt, at det er Kong Valdemar, der taler i denne. Den jyske Forordning af 1284 taler f. Ex. ellers helt igjennem om „koning“, som denne Forordning taler om rex, men af Art. 13 ses det dog, at det er Kong Erik Glipping, der fører Ordet. Da nu nærværende Forordning er affattet med det for Øie, at den skulde stadfæstes af Kong Valdemar og af ham „liusæs“ paa Danehoffet (sml. G. A. V. S. 22), er det sandsynligt, at det er ham, der siger dominus rex. Saa er der ingen Tvivl om, at dominus rex i Art. 1 og 14, hvor der alene tages Sigte paa en bestemt Konge, er Kong Valdemars Søn, dominus rex Ericus, og paa de andre Steder, hvor dominus rex forekommer (Art. 7, 8, 13, 15 og 23), taler Kong Valdemar ligeledes nærmest om den dominus rex, der samtidig indsættes til Regent, og som skulde føre Loven ud i Livet, men dog tillige om enhver senere Konge. —

Skal det altsaa, alene efter en Undersøgelse af de ovennævnte tre Artikler af Forordningen, afgjøres, om denne vor ældste Rigslov stammer fra Kong Valdemar eller fra Kong Abel, forekommer det mig ikke tvivlsomt, at Loven maa henføres til den Konge, som Eftertiden kaldte Legislatores Danorum; men Forordningen bestaar jo af 23 Artikler, og der er altsaa endnu en Snes Paragrafer at gjenneingaa, før man kan være sikker paa, at

alle Momenter til at bestemme Tidspunktet for Lovens Givelse virkelig ere fremdragne. I mit Skrift „Kong Valdemars Lov“ har jeg foretaget en saadan fuldstændig Gjennemgang af alle Lovens Artikler med det Resultat, at Loven i sin Helhed passer godt til Kong Valdemars Tid. Endog de „Haandfæstningsregler“, der findes i Lovens Art. 15 og 16, og som saa naturlig fremkomme netop der, fordi Art. 14 indeholder Indsættelse af en Regent, — endog disse Regler ere paa deres Plads i en Lov, der er udstedt under Kong Valdemar; thi selvfølgelig forløb en Regjering som hans ikke, uden at der stilledes store Krav til Befolkningen, for store af og til. Overfor senere Tidens høirøstede Lovprisning af Valdemars Tid, netop i Henseende til de Byrder, der hvilede paa Folket, er det godt at mindes, at da Kong Kristoffer I efter sin Regjeringstiltrædelse drog rundt i Riget for at hylde paa Landstthingene, da maatte han bl. A. love at afskaffe „omnia grauamina . . . per patrem . . . superinducta“ (S. R. D. V. 594).

Sluttelig vil jeg udtrykkelig fremhæve, at jeg af Hensyn til Pladsen har maattet udelade Alt om Forholdet mellem „Bogen“ og „Loven“, om de senere Haandskrifter af Loven o. s. v. Om dette og om Lovens Indhold overhovedet maa jeg henvise til mine tidligere Skrifter.

Det andet af Prof. Matzen behandlede Spørgsmaal, hvad der i senere Love og Haandfæstninger forstaaes ved Leges Waldemari, kan jeg, som ovenfor sagt, ikke gaa ind paa her. Som bekjendt, er dette iøvrigt et berømt gammelt Stridsspørgsmaal, der fra Kofod Anchers

Tid har beskæftiget vore første Autoriteter paa Retshistoriens Omraade. At senere Rigslove, idet de tog Bestemmelse om hele Rigets Lovgivning, krævede Stadsæstelse paa Leges Waldemari, syntes ikke vel foreneligt fmed, at dette Udtryk kun skulde forstaaes om den jydsk Lovbog ¹⁾, og det har derfor været paastaet, at det maatte betyde hele Lovgivningen paa Kong Valdemars Tid, alle danske Love eller desl. Som jeg tidligere har gjort opmærksom paa ²⁾, har det hidtil ikke været klart, hvad der efter Prof. Matzens Mening forstodes ved Leges Waldemari, idet han væsentlig kun fastslog, hvad der ikke mentes hermed, men nu synes Forf. at være ganske sikker paa, at Leges Waldemari, i alt Fald i Hf. 29. Juli 1282, betyder den jydsk Lovbog og denne alene. Dette er et rede og klart Standpunkt, hvorom der med Udbytte kan føres en Forhandling, og jeg glæder mig til at optage en saadan med min ærede Modstander paa et andet Sted. Foreløbig bringer jeg Professor Matzen min Tak for hans betydningsfulde Bidrag til Belysning af dette Hovedpunkt i dansk Retshistorie.

---

¹⁾ J. E. Larsen (Saml. Skr. I. 1. S. 128) betegner endog dette som en Umulighed.

²⁾ „Dansk og fremmed Ret“ S. 149. Noten.